

Повторний розстріл

Опубліковано: 09.08.2019 Автор: Деркачова Ольга

Ольга Деркачова

У літературознавстві є такий термін «розстріляне відродження». Єжи Гедройць запропонував Юрію Лавріненкові саме так назвати антологію, в якій мали бути твори української літератури 1917-1933 років. Ось що писав сам упорядник: «Воно трохи дивно, що перша спроба такої підсумкової антології літератури Розстріляного Відродження (цей термін був уперше вжитий мною 15 літ тому) видана українською мовою не українцями, а поляками і коштом польського видавництва... Але, з другого боку, є тут своя логіка. Коли кривава містерія українського відродження розгортала від 1917 року одну трагічну дію за другою, її не помічав наш вік, що так любить говорити про «одність світу» і водночас так брутално нехтує окремі, навіть загального значення, складники того світу. А пізніший хід подій показав, що «одність світу» є справді таки болючою реальністю, щоб фальшувати і збувати її красивою фразою чи гіпокритичним гаслом». Облишмо те, що не ми і не тут видавали першими, бо це вже з нами не вперше, я би навіть назвала це недоброю традицією, облишмо й оте мовчання світу, бо вже про нього чимало знаємо і з власного досвіду. Я зараз про інше. Про літературу, яку ми так тяжко і довго повертали, щоб... Щоб що?

Ще не читані всі справи по архівах, не видані всі тексти, але ми вже намагаємося вперто забути, ігнорувати. Сплескуємо долонями і кажемо, що сучасному поколінню цього не треба, що література наша трагічна, сумна, невесела і неактуальна для сучасного молодого покоління, і то, мовляв, вина ледь не літератури, що молодь не читає. Опустимо сумну статистику про купівлю книжок і читання так званими «дорослими». І повернімося до самої літератури. Будьмо чесними, коли ми востаннє читали класику української літератури? Чи ще не з часів шкільного чи університетського навчання? А коли ми востаннє читали щось із забороненого-розстріляного радянською цензурою? Якщо пощастило, то також у школі. Одиниці повертаються до Хвильового чи Йогансена у дорослому свідомому віці (я тут маю на увазі не філологів).

З початком війни ми почали активно читати-перечитувати Ремарка. А чи хтось згадав Довженкову «Україну в огні»? До речі, її немає у змісті літературного матеріалу на ЗНО. Бо нащо? Це ж не у нас в країні війна. Цього твору немає і в обов'язковій шкільній програмі. Та бо, знову ж, нащо? Як немає і «Саду Гетсиманського» Багряного. Для чого українському школяреві знати про катування у радянських в'язницях? Це ж руйнує міф про прекрасні радянські часи, який і досі вперто намагаються культивувати. Та й ті сцени! Вони ж страшні! Набагато страшніші, аніж телевізорно-інтернетні жахастики. До речі, «Собору» Гончара теж немає. Бо кому потрібні «собори наших душ»? Немає Барки, Самчука, бо ж нащо дітей засмучувати читанням про Голодомор? І про Чорнобиль не варто. Особливий драматизм у тому, що це насправду якісні, цікаві і багатющі тексти, які варто читати не лише з поваги до нашого минулого, а й тому, що вони вартують читання. Це не весь список. Раніше було заборонено. Тепер ігноровано. Не знаю, що гірше... Особливо важливі й трагічні сторінки просто оминаються, прогортуються, немов і не було їх. Та навіть у контексті «Трьох зозуль з поклоном» Тютюнника не згадується про «Сибір неісходиму». Ну так,

любвний трикутник у цьому творі – наше все. Ось що пропонують учням: «Вічна тема «любвного трикутника» в новітній інтерпретації. Образ любові як втілення високої християнської цінності, яка вивщує людину над прагматичною буденністю, очищує її душу. Зміщення часових площин як художньої засіб. Роль художньої деталі в розкритті характеру, ідеї».

До речі, сучасним школярам запропоновано аж два твори Стуса: «Крізь сотні сумнівів я йду до тебе...», «Господи, гніву пречистого...». Аж два! На основі цих двох текстів учень/учениця **«розуміє»** суть екзистенціалізму в поезіях, **характеризує** межовий стан суб'єкта лірики, який протистоїть ідеологічно викривленій реальності; **зіставляє** мотиви, форми буттєвого самоствердження в поезіях; **аналізує** засоби художнього вираження, які визначають високу естетичну вартість; **висловлює** власну думку про важливість активної громадянської позиції в житті». Ви серйозно? Оце все після прочитання двох віршів?

Взагалі, коментарі і пояснення до творів у програмі – це окремий шедевр. От, наприклад, у контексті літературного авангарду «учень/учениця **зіставляє** специфіку авангардних тенденцій у літературі, музиці, образотворчому мистецтві, скульптурі; **розвиває** креативне мислення». Тобто зіставляти специфіку авангардних тенденцій у музиці та скульптурі легко, а от прочитати Самчукову «Марію» надто складно. Або ж, наприклад, під час вивчення двох віршів Павличка (не будемо про його політичне флюгерство) «учень/учениця **виявляє** здатність виражати особисті та громадянські почуття, розуміти й поважати почуття інших людей; **уміє розвивати** свої творчі здібності та уяву; залежно від мети **використовує** різноманітні читацькі стратегії; **сприймає** та **розуміє** образне слово, його значення для розвитку естетичного смаку». Серйозно? Ще у мене є питання, як така пошматована програма може займатися *«вихованням шанобливого ставлення до людей творчих професій»*.

У цьому контексті деякі логічні неузгодженості видаються дрібничками. Наприклад, «Я (Романтика)» Хвильового. Діти на ЗНО чітко вивчать, що твір присвячений «Цвітові яблуні». Але цей твір не рекомендується навіть для додаткового читання. А шкода. Бо не завадило би і в контексті творчості Коцюбинського почитати (не треба про складність, у програмі є «Intermezzo»), і для розуміння «Я (Романтики)» «Цвіт яблуні» важливий.

Як сказано у «Пояснювальній записці», «предмет «Українська література» в 11-річній загальноосвітній школі вивчає найкращі зразки художньої літератури як мистецтва слова, допомагає формувати, збагачувати внутрішній світ молоді людини, позитивно впливати на її свідомість, морально-етичні цінності, розвивати інтелектуальні, творчі здібності, естетичні смаки, самостійність мислення й громадянський вибір. Усе це сприятиме самореалізації особистості в майбутньому». Неговоріння про війну, Голодомор, Чорнобиль теж сприятиме цьому всьому? Заздрю оптимізму авторів програми.

Що тут скажеш... Програма для додаткового (самостійного), тобто необов'язкового, читання цікавіша і важливіша. Але ж ми з вами вже давно звикли, що найпотрібніше і найважливіше у нас чи не завжди є необов'язковим на обов'язкових рівнях і тримається на волонтерстві.

Звісно, я розумію, що саме таке читання – це данина часу та суспільству, але ж від цього не легше. Бо чи варто було реабілітовувати, щоб удруге розстрілювати своєю байдужістю? Нечитання для книг гірше, аніж заборона.

